

Uddannelse til frihed, lighed og - LIV

Af Jakob Jespersen og Erik Schmidt

Groft sagt afspejler Folkeskolen i det 21. århundrede den sunde form fra det 20. århundrede, hvilket ikke nødvendigvis er fornuftigt set i et fremtidsperspektiv.

Virkeligheden i dette århundrede bliver nemlig med stor sandsynlighed afgørende forskellig fra det forrige. Det gør den først og fremmest af biofysiske grunde så som klimakaos, muldsvind, vandmangel, energimangel, råstofudtømmning og befolkningstilvækst. Dette er den uomtvistelige realitet, som vi skal ruste os til, og den kolossale udfordring vi skal leve op til. Hvis det skal lykkes for os i Danmark, er der ikke mindst brug for tanker om et nyt uddannelsesideal og en ny betænkning for folkeskolen.

Ifølge regeringsgrundlaget vil den nye SRSF-regering fremsætte forslag om en reform af folkeskolen, og børne- og undervisningsminister Christine Antorini har inviteret alle politiske partier og folkeskolens interessenter til åben debat om en "Ny nordisk skole" og en "Blå betænkning 2".

Denne tekst er et beskedent bidrag til debatten, som er stærkt påkrævet, fordi betingelserne og udfordringen er en anden, end dengang vi kunne gøre 'gode tider bedre' med mere produktion, mere privatforbrug og mere offentligt forbrug.

I efteråret 2011 sluttede Folketingets formand, tidligere finansminister Mogens Lykketoft, sig da også til det voksende kor af fagfolk, der efterlyser nye veje: *"Den form for vækst, vi er vant til, er ikke langsigtet mulig (...) Vores livsform og vores opfattelse af materiel vækst må nødvendigvis forandres meget, meget grundlæggende."*

Heri bakkes han op af store dele af den internationalt anerkendte sagkundskab fra f.eks. NASA, Earth Policy Institute, UK Sustainable Development Commission, Wuppertal Institute for Climate, Environment and Energy, UNEP etc.

Et internationalt opgør med hele vækstbegrebet og bruttonationalproduktet er på vej. Udenrigsminister Villy Søvndal annoncerede lige inden jul, at Danmark under sit EU-formandskab vil fremme inddragelsen af miljøbelastning, ressourceudtømmning og sociale faktorer i de nationale regnskaber.

Den danske folkeskole er et barn af den europæiske oplysningstid. Oplysningskampen i Europa var langvarig, og den kostede blod, sved og tårer. Kirke- og fyrstemagt har været formidable modstandere. Men det lykkedes at få afskaffet enevælden, at få reduceret kirkens magt, få indført folkestyre og knæsat menneskerettighederne.

De seneste to-tre hundrede års demokrati, pluralisme og afkolonisering er et resultat af kampe, revolutioner og udvikling inden for naturvidenskab og filosofi. Kampen for universelle menneskerettigheder er i sidste ende hovedsageligt et resultat af

oplysningstiden og den franske revolution. Den er inspireret af temaerne frihed (civile og politiske og økonomiske rettigheder), lighed (økonomisk, social og kulturel lighed) og broderskab (solidariske forpligtigelser).

Det paradoksale er, at Europas strålende kamp for frihed, velfærd og universelle rettigheder, både er en fremskridtsfortælling og en forfaldshistorie. Rune Lykkeberg skriver i en artikel i Information for nylig: *"Vi kan konstatere, at det frigjorte menneske både er vores civilisations højdepunkt og den største trussel mod vores livsgrundlag. Det vestlige frigjorte menneske er forbillede for undertrykte over hele verden, men det er også gået forrest i naturødelæggelsen."*

Vores dannelsesideal må udbygges, og vi må tilføje begrebet "levedygtighed" eller simpelthen "liv", når vi taler om frihed og rettigheder.

Hvor den offentlige skoles opgave traditionelt er at skabe en almindelse, hvor der er sammenhæng mellem oplysningen, demokratiet og menneskerettighederne, må vi i dag også tilføje "levedygtighed" som bærende element.

De børn, der fødes i dag, vil starte i skole 2019, de vil forlade folkeskolen omkring 2028, måske være færdiguddannede in 2035, gå på pension i 2086 og med lidt held runde de firs kort før udgangen af århundredet.

Den uddannelse, som disse børn og unge får, skal altså gøre dem egnede til især livet mellem 2035 til 2086 - privat, politisk og professionelt. Gør den det? Tja..., det kommer jo an på, hvordan verden ser ud til den tid.

Derfor må vi tænke i fremtider for at lave skole. Det kan nedenstående lille fremtids-ABC og D hjælpe til med. Perspektivet er på omkring 100 år, for at tankekæden ikke knækker.

Her er de fire scenarier:

- A. Business as usual
- B. Den store omlægning – bæredygtighed og lighed
- C. Nedtur med blød landing
- D. Sammenbrud

Scenarie A: 'Business as usual'

I denne forestilling om fremtiden er der ikke nogen grundlæggende omlægninger. Ganske vist kan det være, at Kina bliver den nye kapitalistiske supermagt, måske kommer energien fra nye kilder, måske er hjerne og computer forbundne, måske kan 'mobiltelefonerne' lave og sende TV-programmer osv., men grundlæggende set ligner verden sig selv.

Scenarie B: Den store omlægning

Gennem koordinerede globale, nationale og lokale anstrengelser bliver verden inden for de næste tredive år lagt om til 100% genbrug for alle produkter, idet disse er designet for holdbarhed, reparerbarhed, adskillelsevenlighed etc. 'Affald' bliver et

fremmedord, den resterende mængde af olie, gas og især kul bliver i jorden for at beskytte klimaet, bolig og transport omstruktureres, verdens befolkning stabiliseres på 7 milliarder og falder i god ro og orden, verdens uligheder reduceres kraftigt, og der bliver en form for velfærd for alle. Nationale hære reduceres, og der bliver en global demokratisk valgt regering af en eller anden type, en global mindsteløn, skat på ressourcer og spekulationstransaktioner, globale miljøregler etc.

Scenarie C: Nedtur med blød landing

Det lykkes ikke at gennemføre Den Store Omlægning (scenarie B) pga. manglende forståelse og vilje fra borgere og politikere. Den billige energi blev brændt af på ferierejser og ikke brugt til omstilling af fabrikker og infrastrukturer, og råstofferne endte spredt ud i luften, jorden og vandet. Men de fleste samfund indser, ganske vist lidt sent, at der vil blive mangel på energi, mad og råstoffer, og at klimaændringerne vil gøre det langt vanskeligere at brødføde mennesker, opretholde sundhed, velfærdsstater osv., og de indretter sig på dette på forskellig vis, således at et globalt sammenbrud, krige osv. forhindres mere eller mindre. Verden re-lokaliseres og folk, lokalsamfund og stater sikrer sig mod kriser. Færre produkter laves af energikrævende maskiner, og mere laves ved håndkraft, fordi det er billigere. Visse komplekse produkter kan ikke længere laves, men internettet opretholdes, og global udveksling af ideer og meninger er mulig.

Scenarie D: Sammenbrud.

Sammenbrud er sandsynligvis konsekvensen, hvis A er umulig, og vi undlader at gøre B eller C. Sammenbruddet kan strække sig over det meste af århundredet, men kan også risikere at udspille sig på få årtier, hvis f.eks. klimasystemerne pludselig kammer over. Under et sammenbrud vil de nuværende globale komplekse systemer (verdenshandel, FN etc.) og mange nationalstater gå i opløsning på grund af et sammenfald af flere kriser: klimakriser, som skyldes en 3-5 graders gennemsnitsstigning og uforudsigelighed, havstigninger på 1 til 2 meter eller mere, energikriser, vandkrise, fødevarekrise, ressourcekrige, finanskriser, statsbankerotter, folkevandringer, lovløshed osv. Verdens befolkning falder og især i byerne, fordi fødevareforsyninger ikke kan opretholdes og sygdomme spredes. Kriseme går i selvsving.

Hvis nu disse scenarier mere eller mindre dække spektret for fremtidene, hvordan vurderer vi så deres sandsynlighed og den indflydelse, de skal have på udformningen af uddannelsespolitik og -praksis?

Scenarie A er ifølge mange forskeres opfattelse fysisk umulig. Selvfølgelig kan noget helt nyt opstå, som gør, at vækst og forbrugssamfundene kan fortsætte og udvides til også omfatte Kina, Indien, Brasilien osv. Men det er næppe klogt at basere et uddannelsessystem på scenarie A.

Scenarie B ser måske ikke 'realistisk' ud når man lytter til borgere og politikere og følger internationale klimakonferencer. Men Muren faldt jo, selv om det ikke forekom 'realistisk'. Under alle omstændigheder er det den løsning, som verdens

uddannelsessystemer bør arbejde hårdt på at gøre realistisk, fordi den giver velfærd til det største antal mennesker. Scenarie B er teknisk mulig, men kræver mobilisering af alle dele af samfundene for at blive 'realistisk' – herunder de rigtige uddannelsessystemer.

Scenarie C virker måske fremmed i en vækst- og fremskridtsideologisk sammenhæng, men med den lidt lave sandsynlighed, vi tillægger A og B, er det noget, vi må være forberedt på i dette århundrede og udnytte til det bedste. En 100% satsning på B vil være dumdrigt.

Scenarie D kalder flere nu 'plausibel'. Når vi alligevel ikke vægter den meget i forhold til at skabe uddannelse med et langtidsperspektiv, er det fordi scenariet er meget svært at forestille sig. Det bedste vi kan gøre med hensyn til D er at opbygge den robusthed, som C peger på.

Udgangspunktet for en fremsynet folkeskole bør efter vores mening ikke være en fremskrivning af udviklingen fra de sidste 100 år eller et globalt sammenbrud. Skolen må derimod baseres på *de/s* at udruste unge med den forståelse og de kapaciteter, som der er brug for i en stor omstilling til bæredygtighed og lighed, *de/s* på den forståelse og de færdigheder, som der er brug for med henblik på at skabe samfund, som er robuste over for nedturens kriser og kan skabe gode liv.

Vi vil gerne bidrage til debatten om en ny betænkning for folkeskolen med nogle sporadiske overvejelser om fremtidsorientering, global læseplan, lokal læseplan, systemforståelse, selvforståelse og robusthed.

Fremtidsorientering

Skolen tilbyder historie (fortidsorientering) og samtidsorientering, men der undervises ikke i fremtidsorientering, hvilket er en fejl. Fremtidsorientering må beskæftige sig med computermodeller, scenarier, visioner, utopier, fremskrivninger, lineære og ikke-lineære systemer.

Disse aktiviteter kan foretages på selv meget små klassetrin, hvor undren over tid og fremtid stadig eksisterer. Skolen som system og eleverne som individer, der vokser fra klassetrin til klassetrin, kan buges til eksperimenter med fremtiden. På højere niveauer kan man komme tættere på den store virkelighed og bruge mere komplekse computermodeller og virkelige forsøg på at lave scenarier for fremtiden.

Globale, nationale og lokale læseplaner

En del af de udfordringer, vi står overfor, er globale af natur og kræver, at mennesker fra forskellige dele af verden kan arbejde sammen om at løse dem. Det er derfor logisk, at der internationalt, eventuelt i UNESCO-regi, laves en global læseplan og udarbejdes digitale materialer, som oversættes til utallige sprog, og som beskriver det globale system, dynamikker, udfordringer og potentielle løsninger. Det vil betyde, at

unge og med tiden voksne vil have en mere fælles forståelse af globale problemer, samt at de har arbejdet med materialer, som i deres tankegang er virkelig globale.

Udover globale og nationale læseplaner bør de lokale læseplaner udbygges. Disse skal dels forankre det lærte i en observerbar virkelighed, fokusere på lokale løsninger som en del af robustheden, knytte det lærte til det lokale, viden til handling samt bidrage til at forstå, at noget af det mest universelle i verden lige netop er det, at livet er meget lokalt, mange problemer er lokale og rigtig mange løsninger skal udvikles og gennemføres lokalt.

Systemtænkning og gefühl

Den verden, vi skal prøve at få til at overleve, består overfladisk set af ting, vi ser, men det er ikke tingene i sig selv, der driver verden. Det er de dynamiske systemer, de er dele af, dvs. netværk af relationer. Det gælder sociale systemer, biologiske økosystemer, klimasystemer, økonomiske systemer osv. For at forstå verden og for at kunne designe intelligente ressourceeffektive systemer, som sanser, giver positiv og negativ feed-back og regulerer sig selv, er det vigtigt med en generation af borgere, som har system-gefühl.

En favnende identitet

Hvis vi skal kunne lave en forholdsvis hurtig og grundlæggende omstilling til bærelige og leve-dygtighed, skal det bl.a. være fordi den enkelte ser en egeninteresse i at gøre det. Derfor må vi lære at udvikle identiteter, hvor vi forstår os selv ikke kun som mennesker, men også som liv og stof, for gør vi det, er 'hensynet til miljøet' et hensyn til os selv. Skolens hverdag må være gennemsyret af en sådan favnende forståelse. Heri ligger også en befrielse fra den svære individualistiske jagt på identitet, og det kan være med til at mobilisere den energi, som er nødvendig for at tage de store udfordringer op.

Praktisk resiliens

Med de væsentlige udfordringer og en væsentlig risiko for en lang nedtur bliver robusthed og resiliens for den enkelte og for små og større samfund afgørende. Hvis det 20. århundrede handlede om fart og tempo, så kalder det 21. århundrede på robusthed over for kriser, hvor de komplekse systemer, vi kender, måske fejler. Mennesker skal lære at tage vare på sig selv. Skolen bør have skolehaver og kantiner med elevinvolvering og med masser af praktiske fag på skemaet.

En forståelse af hvor grundlæggende anderledes situationen er i dette århundrede i forhold til, hvorledes vi tidligere har opfattet den, vil kaste et nyt lys ind over fag som historie, geografi, biologi, økonomi og filosofi og fagenes trinmål, men her har vi nået denne tekst rækkevidde.

Den Blå Betænkning var et dristigt og fremsynet oplæg til 60'ernes folkeskole, og den har sat sig dybe spor i dansk skoletradition. Derefter fulgte forskellige

betænkninger, som var teknokratisk hvide og havde kedelige navne. Nu er der brug for en ny betænkning, som kan afspejle de nye udfordringer, vi kan se i horisonten.

Hvad med "Regnbuebetænkningen af 2013"? Regnbuen afspejler såvel det heftige uvejr, som er under opsejling, som bestræbelserne på at skabe en robust, mangfoldig og menneskeligt rigere verden.

Jakob Jespersen er rådgiver

Erik Schmidt er lærer og ledelsesmedlem af uddannelses tænketanken SOPHIA